

NAČINI POBOLJŠANJA PROIZVODNJE I PRERADE VOĆA U BRDSKOPLANINSKOM PODRUČJU BIH

Boško Gaćeša i Sead Bećirović

Sarajevo

e-mail: gacesabosko@gmail.com

Sažetak

U predratnom periodu BiH je bila značajan proizvođač i izvoznik plodova i prerađevina drvenastog i jagodastog voća. Veliki broj evropskih zemalja bio je stalni kupac našeg voća što se odnosilo na: svježu i sušenu šljivu, prerađevine od voća i zamrznute proizvode jagode i maline. Nakon završetka rata 1995. godine u većem dijelu zemlje voćni zasadi su bili devastirani, zapušteni, tako da se nivo proizvodnje iz 1991. godine još duže vrijeme neće moći dostići. U brdskoplaninskom području dodatni problem je bio što je stanovništvo raseljeno, objekti i zasadi uništeni i putna mreža oštećena. Neke proizvodnje je trebalo početi iz početka, jer je stepen oštećenja i zaraženosti bolestima i štetnicima bio takav da sanacija nije bila moguća. Potrebno je u državi rejonizirati voćne vrste, kako bi se pojedina područja posebno podsticala za odgovarajuće linije proizvodnje. Tako naprimjer jagodasto voće treba forsirati na prostoru od 400 do 800 m nadmorske visine: Podrinje, srednja Bosna, sjeveroistočna Bosna, gornjevrbaška regija, centralna Bosna. Proizvodnju jabuke, kruške, šljive, višnje treba predlagati u Gradačcu, Gračanici, Srebreniku, Brčkom, Potkozarju, Gradišci ili u drugim tradicionalnim prostorima gdje postoje uslovi za veće plantaže, s primjenom najsavremenije tehnologije. Tamo gdje se stanovništvo vratilo i obnovilo život na svojim imanjima treba podsticati nabavku sitne i krupne mehanizacije za obradu i zaštitu zasada od bolesti i štetnika. U zonama proizvodnje voća treba podsticati izgradnju objekata za otkup plodova i objekte za snabdijevanje repromaterijalima neophodnim za normalan proces proizvodnje. U zoni zasada drvenastog voća treba podsticati nabavku i instaliranje protivgradnih sistema u vidu mreža i upotrebu raketnih sistema za razbijanje gradobitnih oblaka. U kantonima treba organizovati stručnu službu za pomoć i edukaciju proizvođača, kako bi sprovođenje odgovarajuće tehnologije bilo sveobuhvatno: priprema zemljišta, đubrenje, pomotehnika, zaštita od bolesti i štetnika i dr.

Ključne riječi: obnova voćnjaka, rejonizacija proizvodnje, prerada voća

Uvod

U predratnom periodu, BiH je bila značajan proizvođač i izvoznik plodova i prerađevina drvenastog i jagodastog voća. Veliki broj evropskih zemalja bio je stalni kupac našeg voća što se odnosilo na: svježu i sušenu šljivu, prerađevine od voća i zamrznute proizvode jagode i maline.

Nakon završetka rata 1995. godine u većem dijelu zemlje voćni zasadi su bili devastirani, zapušteni, tako da se nivo proizvodnje iz 1991. godine još duže vrijeme neće moći dostići. U brdskoplaninskom području dodatni problem je bio što je stanovništvo raseljeno, objekti i zasadi uništeni i putna mreža oštećena. Neke proizvodnje je trebalo početi iz početka, jer je stepen oštećenja i zaraženosti bolestima i štetnicima bio takav da sanacija nije bila moguća. Stočni fond je desetkovan, pa duže vrijeme gotovo da i nije bilo organskih đubriva, bitnih za proizvodnju jagodastog voća.

Mehanizacija je stradala, a za njenu obnovu i nabavku je trebalo obezbijediti znatna sredstva, kojih stanovništvo nema. U posljednjih 20-30 godina, na cijelom prostoru BiH, pa i šire, došlo je do znatnih promjena klimatskih prilika: velike padavine, grad, suša, poplave, što je dodatno opteretilo normalno odvijanje proizvodnje voća u brdskoplaninskom području. Odnosi na domaćem i stranom tržištu su znatno promijenjeni, pa je trebalo obnoviti poslovne veze i naći nove partnere za otkup, preradu, skladištenje i prodaju svježih plodova i prerađevina voća na domaćem i stranom tržištu.

Mnogi objekti za preradu (hladnjače i topli pogoni) su uništeni, pa je trebalo izgraditi nove i sanirati postojeće.

Nepostojanje stručnih službi potrebnih za edukaciju stanovništva i prihvatanje novih tehnologija dodatno je opterećivalo našu proizvodnju, jer tržište danas traži: kvalitetnije proizvode, savremeno pakovanje i dizajn, kontinuitet i blagovremenu isporuku roba.

Opšte mjere za poboljšanje proizvodnje voća u brdskoplaninskom području

Potrebno je u državi rejonizirati voćne vrste, kako bi se pojedina područja posebno podsticala za odgovarajuće linije proizvodnje. Tako naprimjer jagodasto voće treba forsirati na prostoru od 400 do 800 m nadmorske visine: Podrinje, srednja Bosna, sjeveroistočna Bosna, gornjevrbaška regija, centralna Bosna. Proizvodnju jabuke, kruške, šljive, višnje treba predlagati u Gradačcu, Gračanici, Srebreniku, Brčkom, Potkozarju, Gradišci ili u drugim tradicionalnim prostorima gdje postoje uslovi za veće plantaže, sa primjenom najsavremenije tehnologije.

Tamo gdje se stanovništvo vratilo i obnovilo život na svojim imanjima treba podsticati nabavku sitne i krupne mehanizacije za obradu i zaštitu zasada od bolesti i štetnika.

U zonama proizvodnje voća treba podsticati izgradnju objekata za otkup plodova i objekte za snabdijevanje repromaterijalima neophodnim za normalan proces proizvodnje.

U zoni zasada drvenastog voća treba podsticati nabavku i instaliranje protivgradnih sistema u vidu mreža i upotrebu raketnih sistema za razbijanje gradobitnih oblaka.

U kantonima treba organizovati stručnu službu za pomoć i edukaciju proizvođača, kako bi sprovođenje odgovarajuće tehnologije bilo sveobuhvatno: priprema zemljišta, đubrenje, pomotehnika, zaštita od bolesti i štetnika i dr.

Temperature u ljetnim mjesecima dostižu i do 40°C, pa se ozbiljna voćarska proizvodnja više ne može zamisliti bez upotrebe sistema za navodnjavanje “kap po kap”, a preko koga se vrši i ishrana vodotopivim đubrivima.

Rasadničku proizvodnju u BiH treba prilagoditi savremenim zahtjevima tržišta, što znači da sadašnje standardne proizvodnje sadnog materijala treba preći na proizvodnju certificiranog materijala (moderniji sortiment i virus free sadnice). Ovaj proces nije lak, jer zahtijeva prihvatanje savremenih evropskih standarda, organizovanje matičnjaka podloga i plemki i specijalizovane objekte za proizvodnju “in vitro”. Ovo je temeljni uslov za povećanje prinosa i ozbiljan izlazak na svjetsko i evropsko tržište, koje zahtijeva integralan pristup proizvodnji i striktnu sljedivost (proces od njive do tržišta).

Čitav brdskoplaninski prostor treba sistematski opremiti u smislu izgradnje dobrih puteva, mostova, trafostanica i drugih objekata, kako bi se proces proizvodnje, prevoza i prerade sirovine voća mogao odvijati brzo i kvalitetno, jer je to uslov da nas strano tržište prihvati.

U brdskoplaninskom području BiH danas raste i plodonosi dosta autohtonog sortimenta jabuke i kruške, koji treba čuvati i širiti u interesu razvoja organske proizvodnje hrane.

Upošljavanjem cijelih porodica na svom imanju u proizvodnji voća i prerađevina obezbjeđuju se solidni materijalni efekti i opstanak stanovništva na brdsko-planinskim prostorima Bosne i Hercegovine.

Preradbeni objekti, iskorištenost i modernizacija toplih i hladnih pogona

Do prije petnaest godina na cjelokupnom brdskoplaninskom području Bosne i Hercegovine, izuzev rashladno-skladišnog kapaciteta u Goraždu – Kopači, nisu postojali savremeni uslovi za preradu voća. Gotovo svi savremeni

pogoni za preradu voća tehnologijom sušenja, smrzavanja i toplom preradom, izvezno su orijentirani, a izgrađeni su u Zvorniku, Bijeljini, Čeliću, Brčkom, Doboju, Gradačcu, Bosanskom Šamcu, Banjoj Luci i Prijedoru. Nešto kasnije u Velikoj Kladaši, Bugojnu, Bratuncu, Sarajevu, i u drugim mjestima širom BiH.

Obnovom proizvodnje jagodastog voća, prvenstveno maline u srednjem Podrinju, a potom brzim širenjem na većem dijelu brdskoplaninskog područja srednje i zapadne Bosne, podignuti su brojni rashladno-skladišni objekti različitog kapaciteta, od nekoliko desetina pa do 3000 t, kao objekat koji se nalazi u Bugojnu. Zajednička osobina svih ovih objekata jeste, da ne zadovoljavaju neophodne tehničko-tehnološke, higijensko-sanitarne i bezbjedonosno-sigurnosne kriterije, neophodne za dobijanje odgovarajućeg sertifikata za nesmetan izvoz na područje zemalja Evropske Unije. Ovakva stihijska i neracionalna izgradnja nastala je zbog višegodišnje tržišne tražnje maline po povoljnim cijenama. U ovom periodu podignuti su manji pogoni za toplu preradu voća i takozvano biološko konzervisanje u Bugojnu, Visokom, Ilijašu i neki drugi.

Za sve pomenute rashladno-skladišne i preradne objekte neophodno je pripremiti program građevinsko-tehničke adaptacije, koji obezbjeđuje odgovarajuće uslove za proizvodnju kvalitetnih proizvoda.

Objekti za sušenje voća

Do 1992. godine na širem području Majevice postojali su savremeni industrijski objekti za sušenje šljive (Koraj i Sapna), dnevnog unosa 150 t svježe šljive, i preko 120 malih savremenih sušara u poljoprivrednim domaćinstvima, pojedinačnog kapaciteta od 1000 kg svježe šljive dnevno. Veći dio ovih sušara je korišten i za sušenje šumskih plodova i nekih vrsta ljekovitog bilja (menta i kamilica). Osušena šljiva je doradivana postupkom vlažne pasterizacije u savremenim pogonima u Brčkom i Zvorniku i kao takva je plasirana u izvoz.

Danas ne postoje veliki industrijski objekti za sušenje i doradu šljive, a obnova malih sušara u domaćinstvima pretežno je finansirana od strane inostranih humanitarnih organizacija, koja je vršena pojedinačno, stihijski i u nedovoljnom obimu. Stoga je neophodno na državnom ili entitetskom nivou uraditi dugogodišnji program primarne proizvodnje i prerade šljive za potrebe domaćeg tržišta i za izvoz. Programom treba predvidjeti instalisanje savremenih sušara kapaciteta 1000 kg svježe šljive dnevno za poljoprivredne proizvođače i veće univerzalne industrijske pogone sa uređajima za iskoštičavanje i tehnološku doradu u skladu sa zahtjevima tržišta i potrošača.

Nosioci izrade Programa razvoja oživljavanja proizvodnje i prerade voća u brdsko -planinskom području BiH trebaju biti resorna entitetska ministarstva, sa stručnim timovima iz privrede i naučno-istraživačkih i razvojnih institucija. Pored šljive, programom treba predvidjeti sušenje nekih drugih voćnih vrsta (jabuka, kruška, kajsija), šumskih plodova i ljekovitog bilja;

Komercijalna vrijednost i plasman voća iz brdskoplaninskog područja na domaćem i inostranom tržištu

Već duži niz godina gotovo sve količine kvalitetne suhe šljive bez koštice na tržištu BiH dolaze iz uvoza, većinom iz Srbije, a ponekada i iz Njemačke, a koja je prije rata bila tradicionalni uvoznik suhe šljive iz Bosne i Hercegovine. Zbog toga bi realizacija jednog ambicioznog programa razvoja proizvodnje, iskoštičavanja i dorade suhe šljive dala značajne efekte kao naprimjer: značajno povećanje izvoza i supstituciju uvoza, zapošljavanje velikog broja nezaposlenih radnika, u primarnoj proizvodnji, preradi, doradi i pakovanju, dodatno povećanje vrijednosti suhe šljive i sigurnost plasmata, veće korištenje kapaciteta proizvođača sušara, ambalažnih materijala i energenata domaćeg porijekla, povećanje prihoda velikog broja poljoprivrednih proizvođača, ravnomjerniji, brži i stabilniji ekonomski razvoj zemlje.

Pored šljive, veliku komercijalnu vrijednost na svjetskom tržištu ostvaruje zamrznuta malina, koja je prepoznatljiva na evropskom tržištu, a u novije vrijeme i u zemljama Bliskog istoka i u Turskoj. Ostalo voće nema u izvozu neki veći značaj jer naša zemlja veći dio uvozi i ne može podmiriti potrebe domaćeg tržišta. Ali svježe voće ostalih voćnih vrsta ima značaj u supstituciji uvoza, u prodaji na domaćem tržištu i za podmirenje vlastitih potreba proizvođača.

Literatura

- Gačeša, B., Elezović, Z., Bećirović, S., Hadžimerović, M., (2011) : Poljoprivrednom proizvodnjom do održivog povratka – proizvodnja maline, jagode i kupine. Grafomerc, Sarajevo;
- Glišić, I., Glišić, Ivana., Milošević, T., (2005) : “Izmrzavanje izdanaka maline u periodu zimskog mirovanja”. *Agroznanje*, vol. 6., br 1; 21-29;
- Kurtović, M., Smajlović, H., Grbo, L., Grahić, J., (2015) : “Morfološka obilježja i proizvodni efekti uzgoja aronije na području Nišićke visoravni” ;
- Kurtović, M., Jarebica, Dž., (1997) : “Oplemenjivanje voćaka i vinove loze” Svjetlost, Sarajevo;
- Kurtović, M., Jarebica, Dž., (2000) : “Jagodasto voće” . Štamparija, Fojnica ;
- Leposavić, A., Milenković, S; Cerović, R., (2004) : “Raspberry production in the hilly mountains region of Serbia”. *Journal of Mountain Agriculture on the Balkans*, 7, 3, 317-332;
- Maličević, A., Kurtović, M., Smajlović, H., (2013) : “Savremena tehnologija uzgoja kultivara jednogodišnjeg tipa maline”. Projekat USAID / SIDA/ FARMA;

- Nikolić, M., (2012) : “Tehnologija proizvodnja Aronije“. Praktični priručnik za proizvođače. Nutrika, Beograd;
- Petrović, S., Lepasavić, A ., (2011) : “Malina- nove tehnologija gajenja, zaštite i prerade“. Institut za voćarstvo , Čačak;
- Petrović, S., Lepasavić, A ., (2002) : “Malina – tehnologija i organizacija proizvodnje, naučna monografija”. Agronomski fakultet Čačak, Čačak , 47-125;
- Petrović, S., Lepasavić, A ., (2004) : “Savremena proizvodnja maline-podizanje i njega zasada”. Čačak;
- Petrović, S., Janković, M., Zornić, B., Lepasavić, A., Glišić, I (2003) : “Proučavanje organizacije i ekonomike smrzavanja maline”. Ekonomika poljoprivrede, 3 : 289-297;
- Ranković, M., Stamenković, C., (1996) : “Integralni program zaštite maline, kupine i jagode od bolesti i štetočina”, Biljni lekar, 2 : 152 – 154;
- Ružičić, P., Vujičić, M., (2010) : ”Brdsko – planinsko područje i školovanje kadrova za rad u takvim prostorima. Tehnika i informatika u obrazovanju“. Zbornik radova, 127 – 140
- Stanislavljević, M., Lepasavić, A., Milenković, S., Petrović, S., (2003) : ”Biološko – pomološke osobine novijih sorti i selekcija maline”. Čačak;
- Šoškić, A., (1989) : ”Malina”, NIRO, ”Zadugar”, Sarajevo;
- Zornić, B., Petrović, S., Milošević, T., Lepasavić, A., (2003) : ” Proizvodi od malina u Evropi i SAD-u. Ekonomika poljoprivrede, 3 : 277 – 287.

THE WAYS OF INCREASING FRUIT PRODUCTION AND PROCESSING IN HILLY AND MOUNTAINOUS AREAS OF B&H

Summary

In the pre-war period Bosnia and Herzegovina was significant producer and exporter of fruits and their processed products. Numerous European countries were permanent importers of our fruits, particularly of dry plums, processed fruits and frozen strawberry and raspberry.

After the war, orchards in large areas of the country were devastated and neglected, so the level of the fruit production from 1991 will not be reached in a long period of time.

Some fruit productions had to be started from the beginning because of their damages and infestation by diseases and pests which were so large that renewal of production was not possible.

The state should make regionalization of fruit species so to make specific lines of production in certain areas. The berry production would be located at the areas on the altitudes of 400-800 meters. Apple, pear, plum, and sour cherry would be located in their traditional regions where large plantations would be formed, with contemporary fruit production practices.

Key words: renewal of orchards, regionalization of production, fruit processing